

KANIŞ-KĀRUM'UNUN BİR MEKTUBU

İrfan ALBAYRAK*

Kaniş (Kültepe) şehri, M.Ö 2. bin başlarından itibaren Eski Anadolu'nun en önemli siyasi ve ticarî merkezi olma özelliğini kazanmıştır. Hâlen kazıların devam ettiği bu yerleşim yerinde, büyük çoğunluğu çeşitli ticarî konular içeren, yirmi binden fazla Eski Asurca tablet ortaya çıkarılmıştır. Bu belgeler, Anadolu'nun Eskiçağ tarihinin aydınlatılmasında son derece önemli kaynaklardır¹.

Kültepe'de ele geçen tabletler arasında *kārum* ve *wabartum*ların çeşitli konularda yazışmalar yaptıklarına dâir bir çok belge bulunmaktadır. Bu metinler, genellikle Asur'dan merkez Kaniş-*kārumuna* yazılmış talimatların diğer *kārum* ve *wabartum*lara iletilmesi hakkındadır². Bu yazışmalarda merkez *kārum* çoğunlukla habercilerini (*šiprum*)³ muhatap almaktadır. *Kārum*-dâiresi herhalde, Anadolu'daki çeşitli şehirlerle sıkı ticarî bağlantıları olan itibarlı tüccarlar arasından haberciler veya bazı elçiler belirleyerek, ticarî ve idarî konulardaki yeni gelişmeleri ve düzenlemeleri, ilgili kurum ve şahıslara duyurmaktaydı. Habercilerin, *kārum*daki kazılarda ortaya çıkarılan bazı işyeri sahipleriyle aynı ismi taşıyor olmaları, bu kimselerin aynı zamanda birer tüccar olarak ticarî hayatta yer

* Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi.

¹ Kültepe tabletlerini yerli ve yabancı Asiriyologların çalışmalarına açtığı ve biz filologları, tabletlerin yayınlanması konusunda sürekli desteklediği için, başta Hocam Prof. Dr. Tahsin Özgüç olmak üzere, Kültepe Kazısı Heyetinin diğer üyelerine teşekkür ederim.

² *Kārum* ve *wabartumlar* arasında yapılan haberleşmelerden bazı örnekler için bk. C. Günbatı, "More Examples of Correspondences Between *Kārum*'s" Ar.An I. s.107-115; S. Çeçen, "Kaniş *Kārum*'unun Diğer *Kārum* ve *Wabartumlar*'a "KÜ.AN" (*amutum*) İle İlgili Önemli Talimatları" Belleten, LXI / 231. s. 219-232.

³ *šiprum* kelimesi hakkında ilgili sözlüklerden başka (AHw ve CAD) detaylı bilgi için bk. M.T. Larsen, OACC, s.146 n. 120 ve s. 276; K.R. Veenhof, Aspects s.252.

aldıklarına işaret etmektedir. Bu noktada sorun, *kārum*-dâiresine âit belgelerin neden tüccarların arşivlerinde ele geçtiğidir.⁴

Asur Ticaret Kolonileri Devrinde Asur'un Anadolu'daki önemli kurumları olan *kārum*-dâireleri, tüccarlarla ve yerel yönetimlerle ilgili önemli belgelerin bir nüshasını muhafaza etmiş olmalıdır. Metinlerde *tuppu ša kārīm* "*kārum*un tableti", *ina/ana bēt kārīm* "*kārum* evin(d)e" gibi ifadeler sıkça geçmektedir. Ancak kazılarda, idarî bir kurum olarak, *kārum*-dâiresinin fizîken varlığına işaret eden mimarî bir kalıntıya henüz rastlanmamıştır. Mimarî buluntuların eksikliği, gerçekten böyle bir kurumun var olup olmadığı konusundaki tartışmaları devam ettirse de, belgelerde zikredilen bazı ifadeler Asur Ticaret Kolonileri Çağında, tüccarların ticarî ve idarî konularda yardım aldıkları bir *kārum*-dâiresinin varlığını açıkça ortaya koymaktadır. Örneğin aşağıda bazı satırlarını verdiğimiz Kt. o/k 67 metninde bu konuda dikkat çekici bilgiler verilmektedir: ³⁾..... *a-ma-lā* ⁴⁾*tē-¹er¹-tī-kā a-na* ⁵⁾*Ē kà-ri-im nē-ru-ub-ma* ⁶⁾*tup-pu-e* ⁷⁾*ša kà-ri-im* ⁸⁾*nē-mu-ur-ma* ⁹⁾*šu-um-kā mī-ma* ¹⁰⁾*lā lā-pī-it* "Senin haberin gereğince *kārum*-dâiresine girdik ve *kārum*un belgelerini kontrol ettik. Senin adın hiç (bir yerde) kaydedilmemiştir!". Burada söylenenler, fizîken bir *kārum*-dâiresinin olduğunu ve orada çeşitli belgelerin yazılıp, korunduğunu çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır.⁵

Aşağıda işlediğimiz, Kültepe'de 1988 yılı kazılarında bulunmuş olan, Kt. 88/k 963 envanter numaralı mektup⁶, muhtemelen, aynı yıl ele geçen tabletler arasında kendisine âit bir çok ticarî yazışma bulunan Aşşur-rabi adlı tüccarın arşivindedir.

Ön ve arka yüzün ortalarına rastlayan küçük bir kısım dışında, sağlam durumda olan mektup, Kaniş *kārumu* tarafından Aşşur-malik, Aşşur-rabi ve Nanibatal adlı, *kārum*un üç habercisi ile onların eşliğindeki kervan idaresine hitaben yazılmıştır. Belgede alıcı olarak

⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. İ. Albayrak, "Kültepe Belgelerine Göre *Kārum*-Dairesinin İdarî Yapısı ve Politik Statüsü", Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2002 Yıllığı, s. 342-356, Ankara 2003.

⁵ *Kārum*-dairelerinde belge düzenlendiğine işaret eden diğer metinler: Kt. a/k 814: ²⁵⁾*i-na Ē kà-ri-im a-lā-pā-at* "*Kārum*-dairelerinde kaydedeceğim"; Kt. a/k 818: ⁸⁾*i-na Ē kà-ri-im* ⁹⁾*lā-áp-tū-ni* "*Kārum*-dairelerinde kaydedilmiş (olan)"; Kt. m/k 44: ¹⁰⁾..... 6 2/3 *ma-na* ¹¹⁾KÜ.BABBAR *i-na Ē kà-ri-[im]* ¹²⁾*šu-mi lā-pī-it* ".... 6 2/3 mina gümüş (için), adım *Kārum*-dairelerinde kayıtlıdır; KUG 34: ⁴⁾..... *tup-pā-am* ⁵⁾*ha-ar-ma-am i-na Ē kà-ri-im* ⁶⁾*nē-mu-ur-ma* "Zarflı tableti *Kārum*-dairelerinde kontrol ettik".

⁶ Kendi çalıştığı arşivden bu belgeyi yayınlamam konusunda gösterdiği anlayıştan dolayı Hocam Prof. Dr. Salih Çeçen'e teşekkür ederim.

isimleri kaydedilen kimselerin, Asur'da oldukları anlaşılmaktadır. Kervanın, öncelikle Zalpa'ya uğrayacağı ve orada, tablette kırık olduğu için çok iyi anlayamadığımız, birtakım işlemler halledildikten sonra Kaniş'e hareket edeceği belirtilmektedir.

Mektup, tüccarlar ile yerel saraylar arasındaki ilişkilerde *kārumun* üstlendiği rol hakkında dikkate değer bilgiler vermektedir. 5. satırdaki, Kaniş *kārumunun*, habercilerine yönelik *me-er-ú-ni a-tù-nu* "sizler bizim oğullarımızsınız" şeklindeki hitabı, onların *kārumun* belirlediği görevliler veya Asur vatandaşı olmaları münasebetiyle, *kārum-dâiresinin* tabii üyeleri olmalarından kaynaklanan bir tanımlama olabilir.

Mektupta *kārum*, haberciler ve beraberlerindeki kervanın Kaniş sarayına gelmeleri konusunda cesaretlendirici açıklamalar yapmaktadır. Örneğin, Kaniş sarayının sadece *nishatum*-vergisini alacağı ve metinde DUMU *a-l[i-ni]* "vatandaşımız" şeklinde tanımlanan kimse veya kimselerin istedikleri yere gidebilecekleri kaydedilmiştir (st.9-13). Kaniş sarayında tüccarların herhangi bir mal kaybına uğramayacakları da, *kārum* tarafından tüccarlara ayrıca bildirilmektedir. Diğer taraftan, *kārumun*, daha kervan yolda iken, kervanın Kaniş sarayına sokulacağı konusunda saray yetkililerine söz verdiği anlaşılmaktadır. *Kārum*, muhtemelen verdiği bu sözün gereği olarak, kervanın mutlaka Kaniş sarayına sokulmasını istemektedir.⁷

Kārum habercilere verdiği talimatlarında, "toplantımızda / meclisinizde" karşılığındaki *ina puhri-kunu* ifadesini sıklıkla tekrarlayarak, habercilerin çeşitli konuları görüşmek üzere toplantılar düzenledikleri ve bir kurul oluşturdukları yönündeki mevcut düşünceleri doğrulamaktadır.⁸

⁷ Özellikle tekstil ticaretine konu olan eşyaları taşıyan kervanların, öncelikle yerel saraya getirildikleri konusunda pek çok belge mevcuttur.

⁸ *puhrum* "kurul, meclis" kelimesi ve bu kurulun fonksiyonları hakkında detaylı bilgi için bk. M.T. Larsen, OACC, s.161 vd. s. 295.

Kt. 88/k 963

Müze Env. No: 1-810-88; (8,6 x 5,8 x 2,1 cm. devetüyük renkli)

- Öy. 1 *um-ma kà-ru-um*
Kà-ni-iš-ma a-na
A-šür-ma-lik A-šür-GAL Na-ni-ba-tal
šī-ip-ri-ni ú ELLAT^{im} qī-bi₄-ma
- 5 *me-er-ú-ni / a-tù-nu*
a-na-kam / A-X-BAR-TUM
ša É.GAL^{im} / SIG₅ mī-ma
li-ba-ak-nu lá i-pá-ri-id
i-na ^dUTU^{si} ša a-na
- 10 *Kà-ni-iš / té-ra-ba-ni-^rni¹*
É.GAL^{im} / ni-is-ha-[tám]
i-lá-qí-ma / DUMU a-l[i-ni²]
li-bi₄-šu / i-la-a[k]
hu-lu-qá-ú / mī-ma
- 15 *i-na É.GAL^{im} lá i-ba-šī*
ù a-na ELLAT^{im}
šē-ru-bi₄-im / pī-i-ni
- Ak. *a-na É.GAL^{im}*
nī-dī-in / i-[nu-mī]
- Ay. 20 *tup-pī-^rni¹ [i-na A-]lim*
ta-ša-me-^ra¹-[ni] ^ri¹-na
pu-ùh-ri-[ku]-nu
a-na Za-al-pá s[é]-er-da-nim
ki-ma ^ra¹-na¹ ^rZa¹-[a]l-pá
- 25 *té-ru-ba-ni / mu-[]*
e-ma-ri-ku-nu i-tup-pī-[]
2 ZA-AK-DU-TĪM i-pá-^rni¹-[tim]
i-na pu-ùh-ri-ku-nu er-[š]a²-ma
ba-áš-tám a-lá-am A-šür
- 30 *kà-ra-am ú ra-ma-na-tí-ku-nu*
šu-uk-na-ma / i-na
mī-ma e-ma qá-at-ku-nu
ša-ba-tám a-na ša te-ra-ba-ni-ni
kà-ru-um
- 35 *i-le-e*

Tercüme:

¹⁻⁴⁾Kaniş *kārum*'u habercilerimiz Aşşur-malik'e, Aşşur-rabi'ye Nanibatal'e ve *kervana* şöyle söylüyor: ⁵⁾Sizler bizim oğullarımızsınız! ⁶⁻⁸⁾Burada sarayın?u iyidir. Kalbiniz kırılmasın (korkmayın). ⁹⁻¹²⁾Kaniş'e gireceğiniz günde Saray (sadece) *nishatum*-vergisini alacak ve *vatandaşımız* kalbinin (istediği) yere gidecek. ¹⁴⁻¹⁵⁾Sarayda hiç (mal) kaybı yoktur. ¹⁶⁻¹⁹⁾Ayrıca biz kervanı girdirmek için saraya söz verdik. ²⁰⁻²³⁾Mektubumuzu [Asur]'da işittiğiniz zaman, toplantınızda (görüşerek) Zalpa için (malı) yükleyin! ²⁴⁻³¹⁾Zalpa'[ya?] girdiğinizde [.....] eşekleriniz(in) tablette [.....] 2 *zakdutum*'u *aci[l olarak]* toplantınızda *ta[lep edin]*. (Böylelikle) Asur şehri, *kārum* ve kendiniz için onurlu davranın!. ³¹⁻³⁵⁾*Kārum* girişiniz için size her zaman yardımcı olabilir!

Açıklamalar:

St.3) Bu satırdaki Nanibatal şahıs adı çok az Kültepe belgesinde geçmektedir. Bunlardan Kt. m/k 144 belgesinde (st.16) bu şahsın ismi şahit olarak belirtilmektedir. Aynı belgede, burada işlediğimiz mektupta hitap edilen Aşşur-rabi'nin de şahit adı olarak kayıtlı olması, bu şahısların metnimizde geçen kişilerle aynı olduğuna işaret etmektedir. Bu isme, bazıları henüz neşredilmemiş metinler de rastlamaktayız (Kt. 87/k 146: 2,4,12,30; Prag 753: 4).

St.4) *Kārum*'un tüccarlara hitaben yazdığı bazı mektuplarda, tüccara âit veya onun eşlik ettiği kervan da muhatap olarak kaydedilmektedir. Bununla, kervanın sorumluluğunu taşıyan idareciler kastediliyor olmalıdır. Kt. c/k 1055 ve 1062 belgelerinde de *kārum*, Aşşur-emuqī ile onun kervanını muhatap kabul etmiştir.

St.6) Okuyamadığımız işaret dolayısıyla A-X-BAR-TUM kelimesini bilemiyoruz. Kelimenin yalın halde (nom.) son bulması, baştaki *a* işaretinin *ana* prep. ile ilgili olmadığını göstermektedir. Burada sarayla bağlantılı olarak geçen bu kelime ile anlatılan somut nesne veya soyut kavramın, cümle sonunda geçen SIG₅ (*damqum*) "iyi" (st.7) sıfatıyla ilişkilendirildiği görülmektedir.

St.12) DUMU *a-l[i-ni]* şeklinde tamamladığımız kısım elbette şüphelidir. Asurlu kimseleri tanımlamak üzere Kültepe metinlerinde DUMU Aşşur “Asur*lu” şeklinde bir ifadenin geçtiğini biliyoruz⁹.

St. 23) Tekstil ürünlerinin konu edildiği metinlerde sıkça geçen, Asur Ticaret Kolonileri ve Hitit döneminin önemli yerleşim yerlerinden bir olan Zalpa şehrinin lokalizasyonu hakkında bk. Kh. Nashef, RGTC IV, s. 138 vd.; F. Del Monte- J. Tischler, RGTC VI, s. 490-491.

St. 27) İlgili Akadca sözlüklerde herhangi bir kelime ile irtibatlandıramadığımız, metinde iki adet olarak kaydedilen ve tüccarların kendi kurullarından talep edecekleri ZA-AK-DU-TİM kelimesi hakkında bir şey söyleyemiyoruz.

St. 29)*baştam šakānum* “itibar koymak” ifadesi Kültepe metinlerinde çok sık geçen bir tâbir değildir. Bu ifade geçtiği bir metinde¹⁰ şöyle tercüme edilmiştir: ³³⁾..... *šu-ma-am ra-ma-ni* ³⁴⁾*lu ni-iš-ku-un ū ba-āš-tām* ³⁵⁾*i-a-tí ta-ša-ki-ni* “Biz kendimiz ad (ün) koyalım (isimlendirelim) ve bana *yaşama gücü* ver (hayata bağla!)”. Diğer taraftan, bu ifadenin yine metinlerde çok fazla geçmeyen *šumam šakānum* “ad, nam koymak, şerefli davranmak” tâbirinin paraleli; *puram šakānum* “bayağılık, onursuzluk koymak, suistimal etmek” anlamlarına gelen eski Asurca tâbirin de karşıt anlamlısı olarak kullanıldığı söylenebilir.

St. 32-35) Bu satırlarda geçen *qāt-kunu..... šabātam kārūm le’āum* ifadesini, CAD Ş s. 31c’de verilen “to help, assist a person” anlamları ile ilgili buluyoruz. Tespit ettiğimiz kadarı ile bu ifade *kārūm*la bağlantılı olarak Kültepe metinlerinde ilk defa geçmektedir.

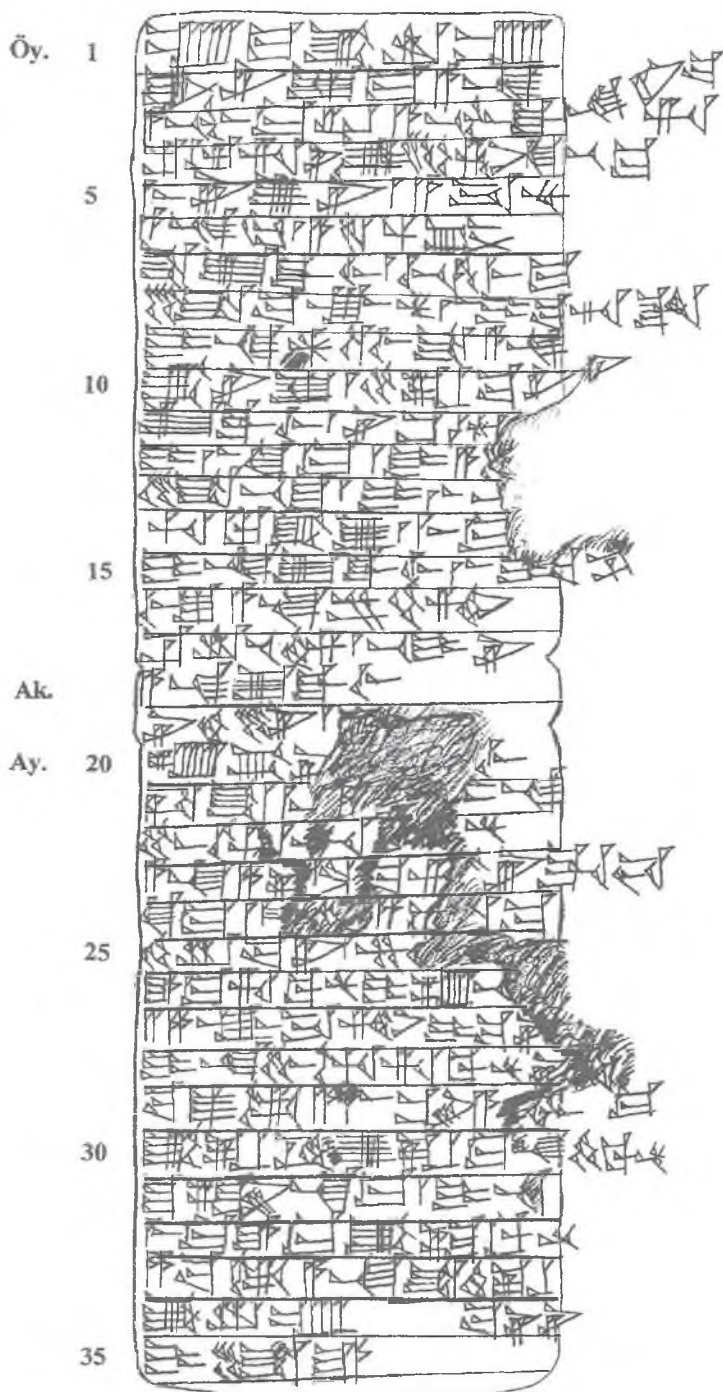
⁹ DUMU Aşşur ifadesinin geçtiği bazı metin yerleri için bak: Kt. n/k 794, 3 (S. Çeçen- K. Hecker *ina mātika eblum*, Zu einem neuen Text zum Wegerecht, Festschrift für W. von Soden (AOAT 240), s. 31-41); AKT I, 77 (Kt. a/k 55a), 13; Kt. 79/k 101, 18 (H. Sever, Yeni Kültepe Tabletlerinde Geçen “*kima awāt narūā’im*” Tâbiri ve Değerlendirilmesi, DTCFD 34, s 251-265, Ankara 1990).

¹⁰ K. Hecker, G. Kryszat- L. Matouš, Prag 711.

KISALTMALAR LİSTESİ

- AHW : Akkadisches Handwörterbuch (Band I-II-III),
Wiesbaden 1965.
- Aspects : K. R. Veenhof, Aspects of Old Assyrian Trade and
Its Terminology, Leiden 1972.
- Ar.An : Archivum Anatolicum (Anadolu Arşivleri)
Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya
Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri Bölümü
Dergisi.
- CAD : The Assyrian Dictionary of the University of
Chicago.
- DTCF : Dil ve Tarih-Coğrafya Fakùltesi Dergisi.
- Mektup : K. Balkan, Mama Kralı Anum-Hirbi'nin Kaniş
Kralı Wařama'ya Gùnderdiđi Mektup, Türk Tarih
Kurumu Yayınları, Ankara 1957.
- OACC : M. T. Larsen, The Old Assyrian City-State and Its
Colonies, Copenhagen 1976.
- Prag : K, Hecker - G. Kryszat – Lubor Matouř,
Kappadokische Keilschriftafeln aus den
Sammlungen der Karlsuniversität Prag, Prag 1998.
- RGTC IV : Khaled Nashef, Répertoire Géographique des
Textes Cunéiformes "Die Orts- und
Gewässernamen der altassyrischen Zeit"
Wiesbaden 1991.

Kt. 88/k 963

Kt. 88k 963

Ön yüz

Arka yüz

Alt kenar

Sağ K.

